

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөдinin болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 29 (13629)

1988 чылдың февраль 4, четверг

1925 чылда
үндүлүстүнгөн

Өртөө
3 көп.

Акы-дуңмалышкы найырал

ӨННУКТЕРДЕН ТЕЛЕГРАММА

Акы-дуңма МАР-ның Заван аймактың Баян-Хайыра-
кан сумуунда «Батно-хорлол» кэдэ ажыл-агый катты-
жышкынының удуртукчуларының чоруткан телеграм-
маны бистин республикада «Мөрөн» совхозтуң коллектив
алган.

Социал-экономиктиң чаартылгаларының бо харымсалга-
лыг үезинде акы-дуңмалышкы социалисттик ийн чурттуң
удуртукчулары каттыжышкынының улам калбартыр,
боттарының арга-дуржулганын солгун ийекейликтер
деп интернационалды күткел ийергейлөөн телеграм-
малар өннуктеринден келген дугайын Эриинде «Мөрөн»
совхозтун директору А. С. Дамдың совхозтун тускай
өртөмнелеринге, өскө-даа акыл-ишчилеринге таныштыр-
ган.

Мөрөнтүлөр акы-дуңма кожаларының кыйгырынын
ини-биле деткип, ам келер 1989 чылда малчыларның
ажыл-ишкенин түнөөлөрүн үндүрөдө, кайы-даа таладан
тинлекчиг болган 5-5 кадарчыларын шаңнал-мактарын
дугурак кылдыр шийитирлөөн. МАР-ның муракчы бол-
ган кадарчыларын «Мөрөн» совхоз, а бистин бо акыл-
агыйның муракчыларын олар шаңнал-мактарын көрдү-
гөн.

Кайы-даа акыл-агыйларның акыл-ишчилеринге
чединшиктерин күткөдүс.

А. АРТАА,

«Мөрөн» совхозта эмнелге ажылдакчы,
Эриин район.

ЧИДИРИГ ЭВЭЭШ

Монгу-Тайгада ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтун төрүүр хой коданнарында 6563 хой хураганнаан, оон 6558 хураганнаан алган. Олар шупту дугаарлааттыган, тарыттыган. Хойдан-на — хураган деп социалисттик чарыштын мурунку одуруунда 1987 чылда хойжулар орту-
зунга бедик көргүзүлгөни
арың Совет Ирибастына рес-
публикаларынче халас пу.
Чына-биле шаңналган аны,
хураган Дуктүр-оол Хертен
чопул турар. Оон коданнада
339 хойнуң 256-ы хураган-
наккан. Малчың өг-бүлө 2
хураган чидиргилг болза,
да, артың 254 башты онча-
менди доруктурар дээш ку-
луенишкенин ажылдап тур-
ар. Дуктүр-оол Чанчынов
Кара-Ховунуң Ковей-Өлөң
деп черде өг-бүлө керээзи-
биле ажылдап кирген.

Хойжулар Владимир Ком-

бу-оол 237, Болат Донгак
211, Серен Донгак 212, Тас
Саджак биле Көгел Успун
208.208 хураганнаары чиди-
риг чокка камгалап алган.
Чолаачы Юрий Кулисаал
малчыларын суг-биле өй-
шаанда хандырып, даандыр-
ган акыл-хөзөөн ак сеткил-
дыг күөсүдөн турар.

Районун база бир совхозу
«Мөрөн-Бүрен» совхозтун
төрүүр хой коданнарында
малдың массалык оолдаш-
кыны түдүктелген. Малчың
Сары-оол Сагаанда бижыг-
латтыган 336 хойнуң 289-у
төрөөн. Хураганнар менди.

Ол-да акыл-агыйда Алек-
сандр Шырап 279, Хулер-
оол Когарипан 247, Эмер-
оол Дорж 253, Демир-оол
Сагаан 186 баш хураганнар-
ны тус-түзүндө онча-менди
доруктуруп турар.

А.Т. БЕГЭН.

Бистин үеживис

Комсомолчу Элбек Дадар-
оол «Мөрөн-Бүрен» совхозта
хочтун хойжулар Чечек биле
Монге Иргитериниң ко-
даннада сакманчылан ажыл-
дап турар. Байтап төрт-
түгөн хураганнаарын Чечек
Иргитовна-биле кады ыдып,

тудуп турар. Оон акылга
кызымаан, эгизин хойжулар
мактарар.

Э. Дадар-оол — Мугур-
Аксинда автопарашютист бүү-
рүзүнде слесарь. Оон кол-
лектив «Мөрөн-Бүрен» сов-
хозтун Кара-Белдирде хой-

жу бригаданын шефис алган.
Ычангаш Элбек Дадар-оол
өзүңнү мурундан мында
ажылдап келген.

ЧУРУКТА: Э. Донгак,
Сулуг болган фотоу В.
ЯРОВИКОВТУУ.

ЧОГААДЫКЧЫ ЭНЕРГИЯНЫ—ЭДЕ ТУРГУСТУНУШКУННУ СОЛУГАЛАРЫНГА

●Эртөм-техниктиг ништилелдерниң

VII Бүгү-эвилел сзездизи●

Бөгү чурттуң Бүгү-эви-
лелдин эртөм-техниктиг 24
иништилелдери барык-ла он
үш миллион эртөмдөниң,
инженерлерин, техниктерин,
экономистерин, муракчы
ажылчыларын болгаш кол-
хозчуларын каттыжышкыны
турар. Олар чыл сайында күш-
ажылды бүүдүрүктүң
болгаш продукциянын ши-
нарнын бедиринче, принци-
палдыг чаа технологиялар-
ны, күш-ажылды автоматчы-
дарының төпсөк-хөреселде-
рин, бедик бүүдүрүктүң
машыналарын болгаш меха-
низмдерин чогадырыңче бол-
гаш негиздеринче утлан-
ган ийн миллион хире санал-
дарын болгаш сүмелерин
ажылдап кылып туралар.

Москвага февраль 2-де
Кремльдин 3-луг өрдүзүгө
ажылганын эртөм-техниктиг
иништилелдерин (ЭТН) VII
Бүгү-эвилел сзездиниң ий-
чөгөтөйиш төвүгө ол чо-
гаадыкчы ишчилелдериниң
улуг күчтүн өң-не долгуу-
биле ажылдарынын, чурт-
тун экономиктиг болгаш со-
циал амьдарылынын өдө ту-
густуушкун чорудулазын.
Оларын ишкелдей кир-
жилгениң айтырыгыр ту-
руп турган.

Президиумга эштер
Л. Н. Зайков, Н. Н. Саю-
ков, В. И. Долгих, Г. П. Ра-
зумовский, ССРЭ-ниң Минис-
трлер Чөвүлелиниң Дарга-
зын бичи орадакчыны
В. С. Мураховский, ССРЭ-
ниң Министрлер Чөвүлели-
ниң Даргазын орадакчыны
И. С. Салаев, ВЦСПС-тиң
даргазы С. А. Шалаев,
СЭКП ТК-ның харымсалга-
лыг ажылдакчылары, минис-
терстволары болгаш ведом-
стволарың удуртукчулары,
эртөмдөниң бүүдүрүлгениң
муракчылары олурушкан.

Сзездиге акы-дуңмалышкы
социалисттик чурттардан аал-
чылар, делегеттер эртөм-
техниктиг орнанизациялар-
нын тавалелчилери база
олурушкан.

Өггөт ишкелдери чурттуң
Эртөм-техниктиг ишчилел-
дериниң Бүгү-эвилел чөвү-
лелиниң даргазы академик
А. Ю. Ипидиский кылган.

ЭТН-ниң VII Бүгү-эвилел
сзездиге совет ишчилелдин
хөгжүлүшүнүн үндөниң эр-
гилдиги үезинде чыгылган
дел. Ипидиский демделген,
СЭКП ТК-ның апрель (1985
ч.) Пленумунун СЭКП-ниң
XXVII сзездиниң идеялары
социализмниң Ленинни кон-
ституция хөгжүлүшүнө чаа
тоотуугу үе-чаа болуп, ин-
иштилелдериниң улам
на ханалып кирип, кижилер-
ни хаара тудуп, материалдыг
күш болуп берген. Эде тур-
густуушкун чорудулазын.
Эде эртөм-техниктиг интелли-
генция, бүүдүрүлгениң бүү
чаартыкчылары ишкелдей-
биле кирип турган.

«Эде тургустуушкун, де-
мократияны хөгжүлүшүн
хөй-иништилел орнанизация-
ларын энергиянын, аргала-
рың, эргелерин, долуг күч-
биле ажылдаар арганы берип
турар» деп, М. С. Горбачев
Улуг Октябрьдин 70 чылын
га турсаактан байыркы
хурагалар бүүдүң чугаазын
айтыпкан. Ол сөстөр биске
дорт хамаарылгалыг, эштер.
Эртөм-техниктиг депшиле-
ниң дүгүлүлгө, бүүдүрүл-
гениң техниктиг өдө чөсө-
лөшүнүн болгаш чаарты-
лазын эде тургустуушкун-
нун үндөниң, экономика хөг-
жүлүшүнүн темпелерин бол-
гаш акыктын бедириниң
үндөниң деп, СЭКП-ниң
XXVII сзездин чарлаан.

Ол чорук бистин сзеди-
виске онза уламчылалыг
онап турар. ЭТН ишчиле-
риниң акыл-хөреситиң принци-
палдыг анализин, дидим
иништилелдерин оон манай ту-
скамакчыла бижыклар ужу-
луп турбүжө, бо коданда бир
малчыга онааштыр нормал
бүдүн чартып катан улуг бо-
луп берген. Чүгө чаш хура-
ган ажаар эвес, хойну кал-
че үндүрер, чөмөгөр, суг-
паралы дээр ажил-ла хей.
А. Ооржактын чидирин 35
хураган четкен.

Бичи Ооржактын кода-
нында ара салган хой саны
көпүлөд өрөр. Чылдагаанын
район төвүнде тодараттып ту-
руп, Андрей Монгуштуң аа-
лында 10 акыг, Кертик-оол
Монгуштуңда 24 хураган
өлгөн. Оон-даа ыңай чиди-
рилгелге таварышкан мал-
чынар бар.

— Амгы хүнелде калдыг
хөгжөдөр ап эгелдейер.
Бүрбү Шини Каренин?
— «Дугурулганың кога-
ныңа берген» коданнада дугу-
хун чоң дежурчылалышын
и орнанизастаан. Мал че-
минин чарыгдалың катан
идалаып, санал турар. Дал-
бий тракторларын үзүктөл
чон акылдадыр, 2 тракторну
немээр. Нажаа кургалары
иле хар чок саванын малчы-
нарга чедирер. Хураганнар-
ны кургап, чыгыг, чырык
чөмөгөр азырап, кыштан он-
ча-менди, хур азырап. Мал,
чыныларын өгдөргөңе дем-
десел кыдыраштарын чет-
чөлөр. Зоотехнорделгениң
шынарын экиндер болгаш
өскө-даа чүдүлгени кылып
чорудар бис.

оларның боттуг аргалары
калдыгыт? Бистин кол бай-
лавыс — ол болза бодунуң
акыл-хөреситиң чогадыкчы
эзу-биле сундуккан, эртөм-
ге болгаш техникага бараан
бодурун бодун бүүрү-
биле бедиринг кижилер
болбайн аан. Ол болза боду
идекейлиг хамааты туруш-
тут эртөм болгаш техника
таалам-биле чурттуң угаан
болгаш чаартыкчы күчтүн
херек кырында эң-не экигер-
дир.

Чединшикниң акыл-чо-
рудуга кылырынга инти-
лелдерде эвээш эвес кураа-
вырлар бар. Бөгү Бүгү-
эвилелдин эртөм-техниктиг 24
иништилелдериниң катты-
жышкынында болгаш бүү-
дүлгелерде, эртөм-иништилел
институттарында болгаш
конструкторлар бюралары-
нда, туугаларда болгаш тран-
спортта, шахталарда болгаш
усталыктарда, колхозтар-
да болгаш совхозтарда, дөм-
ди ооридилге черлеринде
болгаш техниктиг училе-
лерде 140 муң акыг эге ор-
ганизациялары бар. Чурттуң
үлөтүрүңүн 66 улуг төптө-
ринде бар бистин техниктер
башчыларымыс эртөмнүң бол-
гаш техниканың чединшик-
терин пропагандалаар тала-
зы-биле улуг болгаш акыл-
чы чонун мергенчиле бе-
диринге болгаш эртөм-тех-
никтиг база экономиктиг би-
лигиниң денчиле бедир-
инге дузалап турар.

ЭТН-ниң VI Бүгү-эвилел
сзездиниң ишчилелдерин
буугаар чаа техника, социал-
экономиктиг болгаш эртөм-
техниктиг программалар та-
лазы-биле планнары тургу-
зарында болгаш күөсөдиринге
иништилелдериниң салдары
күштелген деп, ишкелчи
уламчылалыг. Иништилелдер-
ниң акыл-чорудулазын
чугула чери адырлар ара-
зының комплекстиг ишчилер-
лериң акылдап кылырынын
айтыргалары чугула чери
ээлеп турган. Соолу чыл-
дарда эртөм-техниктиг ин-
иштилелдерин бүү-эвилел чо-
вүлели саналга техниказы-
ны, машина туудууну, ий-
ла акыл-агый бүүдүлгөни
интенсификациянын бол-
гаш өскө-даа чугула ула-
амчылалыгыра 40 акыг улуг
хөгжүлүшүгө ажалдап кы-
лышынаарын белеткөөн.

Ынтыла-даа эртөм-тех-
никтиг хөй-иништилел санал-
дарының хөй кезиниң чам-
дыктарының «салым-чолу»
чогумчалыг болбайн турар.
Мындай чикен. Транспорт
талазы-биле Эртөм-тех-
никтиг ишчилелдериниң бүү-
эвилел чөвүлелиниң комите-
ди улуг хөгжүлүшүгө аар де-
гидер-хөреситиң оорту-
рунун комплекстиг техноло-
гиязын аныкдап кылган.

Ол технология үлөтүрү
объектлериниң үлөтүрү
хураган 3-4 хатан кызырап,
туугу-монгол акылдарының
тузук дөрттүң биринге ин-
гедир арганы берип турган.
Ону негизиненден улус
ажыл-агыйга акыктын бо
чылга чедир 500 миллион
акыг рубль болган. Ол оон
улуг бооп болуп турган, чү-
гө дөзгө ол технологиянын
хөй-иништилел 1975 чылда-
ла саналдап турган, ынтала-
даа амгыда чедир оон долугу-
зу-биле негизленген.

Эртөм VI сзездиге про-
дукциянын шынарын бедир-
динин айтыргалары бис-
тин ишчилелдериниң төв-
үгө турган. Ол үе ишчиле-
ри бөгү чурттуң чөвүлели
болгаш баштаар черлери
бүүдүрүлгелерге шынар бол-
гаш шынарны акыктын ийе-
кейинден, продукциянын
эң чугула хөвирлеринге хөй-
иништилелдериниң эртөм-
техниктиг баштаар черлери
болгаш аттестациянын ор-
ганизастап чоруткан. Саазын
болгаш ыш акылдап кы-
лыр база нефть болгаш газ
үлөтүрлериниң, Москаның,
Киевниң, Ленинград обла-
зының эртөм-техниктиг
иништилелдериниң эгез-
чилик дөңгөмөни алган.
Арменияны, Литваның, Пен-
заның, Туланың, Краснояр-
скиниң, Волгоградтың, Улья-
новскиниң, Полтаваның ЭТН
орнанизацияларынын акыл-
ы.

Амгы байдалдарда ЭТН-
нерин хөй-иништилел эргел-
ерин ам боттанып турар рево-
люсчу чарыкталарга эр-
темин болгаш техниканың
ролонга шуут-ла дүшөй
турар. Ынтылажон бо чүл
иништилелдериниң эргелери-
ниң кызымынын дугайын,
оларга администрация
калбан бүрүн эргелери
тыпсырынын эргөмчө чугу-
лазынын дугайында хөй чу-
галарын шынап, ат-алдары
ны тодарай акыл-хөресити-
биле баштааларынын хары-
чок сөмөшкенин биле
чамдык орнанизацияларга
бадтылап турганынга кан-
дыг-даа агартылышкын
бооп шыдаас.

Айтыганын четпестер до-
дузу-биле хөй-иништилел эге-
лөштинге ажылдап турган
эге орнанизацияларын бол-
гаш баштаар черлерин
акыл-чорудулазынга эң
күштүг илереп турган. Олар-
ын дыка хөй боттарынын
активчигин, акылдарын, ын-
чанган салдарын база чиди-
рип турган. Чогумна
ишчилелдериниң ЭТН ор-
ганизацияларын эртөм-тех-
никтиг депшилгениң астуу-
астары-биле дийр харыла-
зы үстүп турган. Иништилел-
дерге хөй калымынын,
тоомча чоң чоруктуң хөвөр
эвес илереп турарынын чыл-
даанын чогулган мында.
(Тончуу 2-ти арылда).

ниң чаа хөвирлери эки бел-
дигер.
Иништилелдериниң оңоттут
үениң туңгелдерин алгаш
көөргө, бистин эртөм-техник-
тиг хөй-иништилел кайы хи-
ге кайгамчык улуг арга-кур-
лавырларын бооп турарын
ол бодунда кайы хире улуг
иништилелдерин болгаш чо-
гаадыкчы чорукту сийре-
нин ол ишчилелдериң туугу-
турар. Херек кырында
болза, ЭТН-ниң бө-
дүрүлгө салдары-биле
акыл-агыйның шуут бүүт
ишкелерин болгаш эргелер
башчыларының бүүтү деңгел-
дерин харга тудуп турар
эртөм-техниктиг интелли-
генциянын, бүүдүрүлге чаар-
тыкчыларынын чогадыкчы
эвилел бооп хуула берген.

Оон-биле чегерелештир оон
арга-курлавырларын шуут-
ла чедир ажылдаптырмай
турар деп чүе мылтыг иле-
реп турар деп, оратор дем-
дескөөн. Сөзүг мурунун
эжүүсөйиле ай кол чүдүл-
гө — ЭТН-ниң амгы байдал-
дарда ролюн болгаш тургу-
жууну, калдыг акыктын,
оларын акыл-чорудула-
зынын кол-кол уламын-
шынарын адыс сорулга-
ларынын дугайын билеп, то-
дарай аларынын шыгыг
айтыргаларын тургускан.

Иништилелдериниң ишчилел-
дөр кылдыр ап турган айты-
рыгыр кончук дүргөн кө-
вүдүн, ол хиреде оларын
иништилелдериниң тодарай
аргалары дыка хөй кезинде
тодараттып келген. Ды-
на хөй таарылгаларда ЭТН-
нер боттарынын тускалап
чорутуң чидирип, оң-биле
чегерле ш т и р эртөм-тех-
никтиг депшилгени
үндөниң айтыргаларын
иништилелдеринге акыл-агый
орнаныры-биле эде эргелерин
база чидирген. Күш-ажылчы
коллективтерде эртөмнүң
болгаш техниканың чедин-
шиктерин акылдап кинер
талазы-биле бүү-ле кыл-
ганын турар чүдүлгө ЭТН-
нын дыка хөй орнанизация-
лыг боттары чыгаар-ла кир-
биңиң азыр чүтүл тыттып
келген. Мындай байдалдарда
бөгүдө эргөмчө чугула
идекейлиг болгаш шап
халдагыч тургус кайкын
тыттып келер боор?

Оон маңдында элөөн кат
улуг айтыргалар астуу-
астарың бидилгип хөй-иниш-
тилел ишчилелдериниң тала-
зын угаан бодулуңмың негеп
турган. Элөөн хөй таарыл-
галарда ЭТН-нер ол айты-
рыгыр аны биле тура-ла,
оон эртөмчө, хөвөр эвес
таарылгаларда оларын баш-
тааларынын акыл-агый-
тайгы акылдап кылыр-
гы бооп турар, хөй-иништилел
ишчилелдериниң киниш-
тирлеп шыдааан.

Амгы байдалдарда ЭТН-
нерин хөй-иништилел эргел-
ерин ам боттанып турар рево-
люсчу чарыкталарга эр-
темин болгаш техниканың
ролонга шуут-ла дүшөй
турар. Ынтылажон бо чүл
иништилелдериниң эргелери-
ниң кызымынын дугайын,
оларга администрация
калбан бүрүн эргелери
тыпсырынын эргөмчө чугу-
лазынын дугайында хөй чу-
галарын шынап, ат-алдары
ны тодарай акыл-хөресити-
биле баштааларынын хары-
чок сөмөшкенин биле
чамдык орнанизацияларга
бадтылап турганынга кан-
дыг-даа агартылышкын
бооп шыдаас.

Айтыганын четпестер до-
дузу-биле хөй-иништилел эге-
лөштинге ажылдап турган
эге орнанизацияларын бол-
гаш баштаар черлерин
акыл-чорудулазынга эң
күштүг илереп турган. Олар-
ын дыка хөй боттарынын
активчигин, акылдарын, ын-
чанган салдарын база чиди-
рип турган. Чогумна
ишчилелдериниң ЭТН ор-
ганизацияларын эртөм-тех-
никтиг депшилгениң астуу-
астары-биле дийр харыла-
зы үстүп турган. Иништилел-
дерге хөй калымынын,
тоомча чоң чоруктуң хөвөр
эвес илереп турарынын чыл-
даанын чогулган мында.
(Тончуу 2-ти арылда).

«Хамаатыларын саналдарын, билдирешкенин болгаш хомуадаларын көөр чурумун дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдinin Президиумунун Чарлыгына немелдесер кирир дугайында ССРЭ-НИН ДЭЭДИ

Бистин чуртукуска нити
күрүңе болгаш нер-
чур-дуулаңыг бүүгү кол ай-
тыргаларын акыл-чарыг
болгаш хөсүг чугаалазын
көөрүңе дүшүңсө, ол сав-
баны хон-лүгүлүлүшкенин
биле демиседе күштелдирер
дугайында акыктын чонун
күөсөдирин барымдалап
көргөш, ССРЭ-ниң Дээди
Сөвөдinin Президиумунуң
доктадыры болза:

«Хамаатыларын саналда-

рын, билдирешкенин, адм-
баш болгаш хомуадаларын көөр
чурумун дугайында» ССРЭ-
ниң Дээди Сөвөдinin Президиумунуң 1988 чылдың
апрель 12-де хуула алган
Чарлыгының 1 чүтүлгө, ук
Чарлыгының 1980 чылдың
март 4-теги адилгениниң
(ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдinin
Медээлери, 1980 чыл, № 11,
ст. 192) үшүк мезээ кылдыр
даразында чүдүлүп немээр.

«Хамааты кижи-бикик чо-

рундада фамилиязын, адм-
адымын адың айттып салыр
болгаш саналынын, билди-
ришкенин азы хомуадалы-
нын утказын айтырындап
ангыда, чурттап, ажылдап
ады өөрөшпү турар чериниң
дугайында медээни бижөөн
турар ужуруг. Бо медээ-
лери кирибээн бикик-таара-
лары ап салбаан деп са-
наар болгаш чугаалазын
көргөс.

ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдinin Президиумунун Даргазы А. ГРОМЫКО,
ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдinin Президиумунун Секретары
Т. МЕНТЕШАВЛИИ.

Москва, Кремль.

1988 чылдың февраль 2.

МАЛ БАЖЫ ЧҮГЕ КУДУЛААНЫЛ?

Эртөн чылым чүс баш хойга онааштыр чүгө
60 хураганны камгалап алган, шөр мал ажылы-
нда орулга кирип чадажып турар. Чөөн-Хемчик
районун «Искра» совхозтун кол зоотехникти Б. Ш. К.
МОНГУШ бистин корреспондентизине Дамы Сал-
чактың салган айтыргаларына хары берип, хөй
ажылдаа хөгжүлүшкенин чылдагааннарынга,
хойжуларын мурунда салдыган сорулгаларга
эде тургустуушкунун орунда таварышкан берге-
лерге доктаган.

— Бүрбү Шини Кар-
енин, амгы хүнелде калдыг
хөгжөдөр ап эгелдейер.
Бүрбү Шини Каренин?

— 24 кодан шөр малдыг
улус бис. Он акыг төрүүр
кодан бар. Малчынар кол-
дунда эрчи хонаштарында.
Эртөн чылым 3 чаа бажы,
2 чунар-бажыг туткан. Кыш-
таглары мал ченин сөөртүр
машыналар тускалатты-
ган. Аал сайында күзүн
сөөртүп чедирген саванын
хөгжүлүшкенин, хойларын азы-
рап турар. Немелде мал че-
мин чокта чаа шөф дуузын,
биле 18 коданга сөөртүп че-
дирген. Малчынарга шөф
дуузын уламчылалыг.
Бо чылым январь айны соол,
дүрөдир ийн улаа хадаан,
мал өттөөр черлерин аайко
төртүтүп каапкан. Хар дал-
былаар 6 тракторну хойжу-
ларга бижыктыган. Оларын
ажылдап арай четпес. Чам-
дыкта суур төвүндөн орай-
тал үңүп турар. Долуг күчү-
биле ажылдаас, доран ур-
луп база турар. Далбылдар
урелди-даа берилдир-дир. Ам
оларын немей кылыр негет-
тинип турар. Ч

ИЙН ХУРАЛ: ИЙН АҢҒЫ ХАМААРЫЛГА

Ажыл-агыйларда күш-ажылчы коллективтер эртен чыдап калса, доо-на, беш чыдап үшкү чыдап сорулга кандыгы? Бу бугуну чугалашкан отчёттук хуралдар Каа-Хем районун дөрт ажыл-агыйларда бригада, өг-бүлө керээзи-биле ажылдап турар хойжу бригадаларынын малчынарына өрткөн.

«Енисей» болгаш «Совет Тыва» совхозтарынын хойжу-тирлеринин ийин хуралдарынын канчаар өрткөнүн майна бикшисемди. «Енисей» совхозтун хойжу бригадалары бригада керээзи-биле ажылдап келген деп санаттымын турар, а «Совет Тыва» совхозта малчы 19 өг-бүлө каа арга-биле ажылдап келген.

«Енисей» совхоз. Анаа отчёттук хуралын январь 12-де хуудус 2 шакта эр-тирлерин чыдап турган. Районуском даргасы Ч. А. Удмурта-биле калы хурал эгелээринин мыйн мурнуна сохот төвүгү чедип келди. Хуудусунун оң ийн шак ажыл турган, директор чок. Кызыл-булуңа сес чок малчы-биле кол зоотехник В. К. Саидкан соок өрөөндө бөдөөлөдүр олур-лар. Хуралдын эгелээрин манан, экономистер, бухгалтерлер-биле чугалаштымын. Малчынаар өрткөн чылын канчаар ажылдадым? Алар немелде төлөйгөн кандыгы? Өрө-ширезин кым, канчаар төлөп туралар? Бо болгаш өске-даа айтырдылар малчынарыга тайылырлар дини-надыр бугалтерлерден, экономистерден дилеп калды. 2 шакта совхоз директору Б. В. Трубников чедип келди.

Кызыл-булуңа болган ху-ралга малчынаар бригадиринде калды чок хире кийик чыдап келгенер. Хун ай-тырында кол зоотехник В. К. Саидкан, кол экономист С. Е. Хангарына, кол бухгалтер М. Г. Шимулдина олар малчынаарынын өрткөн чылда түнөөлөдүр анализ-теп, өг-бүлө керээзинин дугайын тайыштырып, совхоз-тук бот-акшаланымшыкчы кигиренин дугайын илет-көөр ужурул турганнар.

Совхоз директору акыл-херекти илеткөөр кылдыр кол зоотехникти чарлады. «Илеткелмин шагда-ла кыл чок олуруп алды. Шугут аайын тыппай бардым. Сөөлүнде билеп алганым бола, кол зоотехник он ийн шак үзүндө-ле малчынаар-биле «бөдөөлөдүр» каапкан чү-дир.

Бо хурал кылды акыл-херекти чок эгелде. Кийик-лерин продукция дээш не-мелде атыр ажыл төлө-ринден, өрелгн кийиктерин өрө-ширезинден өске канды-да орта таймыгырны кол экономист-даа, кол бухгал-тер-даа кылбадылар.

Оон мый өрткөн чылын малчынаарынын канчаар ажылдаанын тодарай көр-гүскөн коку агитация бөзүн астымаан болду. Чылдын уку-кында да ийн-бир катал кылдып келген. Хуралда малчынаар өрткөнү бот-бүтүр өрткөнү? Негелде, сүмелди, принци-пиалдыг санал-онал берген кийик база чок болду. Кол мал экинчи В. Шимулдинин хуралга олургушааны база алдентти.

Өг-бүлө керээзи деп чүл дээрин аңа чымган мал-чынарга тайылырлар ужурга таварыштым. Оон соонда олар өг-бүлө керээ-зинин акыгыт талаларын угап билеп, акылдаар күе-дин илереп, шимээрин эгелдирди.

Хуралды иччаар белетке-чок, кийиктерин аңа-ла кел-чарылыр эгелдеп ал-гаш, буу-хаа эртеринер акыгыт бе деп айтыр-густуна бээр чорду. Мал-чынаар тарап чандылар. Олар оон кандыг чилдер-нин үндүрүп алгаш, чанганын кийик билгир берге.

Январь 13-те «Совет Ты-ва» совхозта ийн хойжу бригадаларын каттышкан от-чёттук хурал болган. Анаа партия райкомунун бирги секретары В. А. Бакулин, РАУК-тун өске-даа тускай эртемчилери киришти-ни. Културга баш баш удур кылдыр алыш, дерлп каал. Эртен ажыл-агый чылдыз малчыну бүтүрүп көргүзү-лерин, маддын баш санын

Амдыгаа дээр Совет нитилелдин зама-тызы канча-даа чаксаан агартып, ол кичиней болгаш сагыш салымшык-биле бур-геткен. Дайынны, күш-ажылдын хоочунарын бисте хүндүлөөр. Самагалдай ор-тук шомоланы тимурула-рым, улут намыздарга ба-рып, оларын бакшынаар. Ийн палаларын чүп, олар-мыкчы төмүр-ажык белек-кел берип турар.

С. ЧИМНТ.

ЧОГААДЫКЧЫ ЭНЕРГИЯНЫ — ЭДЕ ТУРГУСТУНУШКУННУҢ СОРУЛГАЛАРЫНГА

(Төвтүзү, Эгези 1-ги арында)

Бисте чептестер аэвэш эвес. Оларын дугайын ажымы-биле чугалап турар бис. Ыңчалда-да ол болза нитилелдерин тоомча чок көөр эргени нымга-даа бер-бейн турар. Министество-ларнын база ведомстволар-нын чамдык удуртукчу-ларнын талазында, эң ыла-чалы хой-ининин санал-оонамы-биле чептестер кут-ел чок, оон шиптерлерин база сүмелдери тоова, тех-никти политиканы ажылдап кылдырып ЭТН-нин кир-жигезинге шайтыктырын орадаларыг хамыктыг мур-нунда мыдыг черлерде ха-рын мыдыг туруш алереп турар.

Профессионалдарын, бо-дунун ажыл-херээнин энту-зиастарынын хой-инини са-нал-бодалы черле барып эр-тем-техникти депшилени башкарынын боттук фак-тору апаарын канчап чедип алырлы? Бистин бодал ту-жарымыс-биле алырга, эртем бодал техникумун хөгжү-дөш хой-инини башкары-нын шугут эржөөк чугула системанын чуртка тургус-кан соонда, чугула иччаар боттук болуп турар. Чугула бола эң чогуумчалыг, оон иштинде альтернативти шиптерлер-нин үзүк-соксаал чокка дилеп тыварын хандырып, иде-ларын административ мар-гыш хөгжүдөр аргалыг мар-гыш чакырынын байда-лынын тургузар системаны дугайында чоруп турар. Ол бола идегелдиг, эки органи-застаттангы дуалакчы өш болуп ужурул, а эржөөк чугула таварыгалаа булут-демонстрацияны бүтү-ле чаа чүдүлдерин кичинейтгил эс-кер кааптар, херектиг бай-далыг эки билер болгаш ону боттук сагыларын шыдаар мар-гышчы болуп ужурул.

Шак ол системаны бот-тадырынын оруу бот-тус-кайыг хой-инини организа-цияны — ССРЭ-нин эртем бодалын эвилелни тургу-зында деп көрүп турар бис-де, илеткелди демделгел. Ол чорук эртем-техникти чогаалдырып ролон база хой-инини ужурул-дузалыг бе-дидер, бот-башкарылганын база чарыгдаларын болу-дуз чарыгдаларын принциптерини нитилелдерин күженин-кинерин каттыштыр, ве-домство талазы-биле башка-ланчак чорукту ажыл эрте.

Нитилелдерин ажылыг-га кол угуланышкынынын бирээш бугурулге, эртем-техникти база экономиктиг пропаганда болуп келген болгаш ыччаар аргар-даа ужурул. ЭТН үзүк-соксаал чок өөредилгенин система-зы тургузарына черле улуз салымшыкны кирип болур. Оон-биле холбаштыр аажок келер үелг чаа ажыл тургустунуп кээп болур.

Улуз ажыл-агыйнын кайы-бир тодаргай адырында (бо-хунде кылды институттар а-ды) ажылдап турар. Бүгү-нүшкелдин эртем-техникти нитилелдерин Топ баштаар черинин чамдык билгел бе-дидерин бот-өөредилгенин институту методиктиг бол-гаш организастыг төп болуп турар. Институттар-биле ка-ды база оларын удуртулга-зы-биле «негелде-хергелде-буугаар билгел» деп прин-ципти боттадырар улусчу университеттер болгаш хой-ининин өске-даа өөредил-ге черлери чер-черлерде ажылдап турар. Оларга не-мештир хоорайларда ЭТН-нин үзүк-соксаал чок өө-редилгенин бот-оругла ча-рыгалыг төлөйгөн тургузу-п турар. Баштайгы кылды төп Даугавпилсте ажылдап бе-рүткен. Оларын өске-даа хо-орайларда организастап эге-лээ.

Эртем болгаш техникти иккелер нитилелдеринин даштыкыда хой-инини организа-циялары-биле ЭТН кады ажылдаар аажок улут пер-спективалыг болуп турар. Социалисттиг чурттарын ЭТН-биле бистин эң-не бы-жыг харылааларыныс тур-густунан. Экономиктиг Ду-галык Чувствеленин не-жигирини чурттарын эр-тем-техникти хөгжүдөш-тин комплекстиг програм-манын мурнадыр угуланыш-кынынын тургузуу кел-ген эң-не чугула айтыр-ларыны бүгү делегейини шуулганырыга улам-на хө-й-биле чугалашып турар. Бо талазы-биле социалисттиг чурттарын ЭТН федерация-зынын ажыл-чорудулгазы аажок улут ужурул-дузалыг.

Инженер болаа амгы деле-гейде амгы уенин бугурул-гезинин эң кол кичизи бо-луп турар. Ол—билгил биле чогаалдыч акылдын ара-зында элтиригичи бо-луп турар. Чуртун эртем-техникти хой-инини эр-тем-техникти депшилени дүгелдеринин кол айты-рыларын шиптирлээрине инженерин боттук салым-шыктын чамызыныгга база оон черле ат-адырларын ку-дузаныгга сагыштыр тур-гарын паралап хой улаа чугалап келген, планын база ажыл-агыйнын топ ор-ганына, чуртун хой-инини организа-цияларын кырип келген. Ол айтырларын дика хойун паргаш болгаш

чазыктыг сөөлүг документи-леринде шиптирлээр. Бис болуп көөрүвүске, чуртун дээш эртем-инженер төвүн — ССР Эвилелин Инже-нер академиянын тургузар дугайында саналды ботта-дырары дыка-ла хой акыг-тыг чүдүлү бээр ужурул. Ол дээрже социалисттиг эконо-миканын эртем-техниктиг депшилгезинге стратегтиг аделерин хөгжүдери шугут-ла хандырар ведомстволар аразынын угаан төвү болуп ужурул.

Практиканын бадтыкпал ту-рары-биле алырга, кайда-ла партия органын ЭТН ор-ганизацияларын боттук күш деп көрүп, кол-кол шиптир-лээр айтырларын бугуруп турар-ды, ында нитилел-дер ат-адырлар болгаш сал-дарыг деп, оратор оон ылай чугалаан. Шан ында буу-рел сорук кириер болгаш эртем-техникти хой-инини анаа ажыл-херек-биле ха-рылап шыдаар. Бистер ВЦСПС-тен, профвонилдер-инин топ комитеттеринде аажок улут дузаны болгаш диктенини ап келген бис. Ыңчалда-даа чер-черде ажыл-херек хой таварыг-ларда көнүс өске болуру хомудангыч.

Эртем-техникти нитилел-дерин хөгжүдөшүнүн улут угуланышкынынын ЭТН Ус-тавынга аажок шыгызы-биле дээп турар. Уставын чаа эдилгезин сээд көөрү-биле кириер.

Эртем-техникти нити-лелдер бугу чүт-биле кады бодунуң төөгүзүгү хары-салгалыг болгаш солун үе-чадазын эртип турар деп, оратор чугаанынын түнөө-линде чугалаан. Эртем-тех-никти нитилелдеринин бугурулуенин чарыкчылары-нын аразыгга партиянын политиказынын нитилелдер-чилери болуру база эде тур-густунушкун болгаш дүгел-дөшкүн дээш демиселге бо-дунуң тургунушкун тып алыр-га оларга дузалыгыны улут ат-адыр.

Топ ревизия комиссиязы-нын отчёт илеткелин оон даргасы О. И. Чабан кылган. Оон соонда саналдар эге-лээ.

ЭТН-ин Ленинград төвү-лелин даргасы академик И. А. Глебов бир дугаары-да санал бергеш, эртем-тех-никти нитилелдин күжүн тус черин чугула айтыр-ларын шиптирлээрине ут-ландыраа чогуру деп чугаа-

ССРЭ-нин Курстандарт-тар комитетинин даргасы-нын ораакчызы Б. Н. Соко-лов эртем-техникти деп-шилени дүгелдери-биле бистин чуртувуста 4 муң ажыг чаа машиналарын, де-риг-херекселерин болгаш приборларын чогаалдып кы-лап эгелээнин дынаткан. Ол чогаалдыларыны деле-гей дегендегиде дүгүжү ту-рар кылдыр күжүдери кон-чуг чугула. Амгы үеде бистин чуртувуста машина ту-дустунушкун кылдып турар продукциязынын чүтлө 20 кире хуузу кылды негелде-лерге туткун кылды.

Байкал-Амур магистралы-нын экономиктиг районын шиптедип алырыг улуз кичинейти угадым. Партия БМ-нын Тында сал-бырынын кол инженерин В. Н. Корнилов чугалаан. Чуртун улус ажыл-агыйн хөгжүдеригге улут ролду

ойнаар ужурул БМ-нын тууду дооздуган. Ыңчалда ол оруктун, чоок-каанында девишкээрлерин байлап бой-дуз курлавыларын шипте-дип алыр оожум ботанып турар. Бети дээрже БМ ма-гистралыгга ажалдаар чаа хевиринг тепловозтарын бу-дуруп үндүрери ам-даа эге-левээ. Ол дугайында ми-нистерстволарда болгаш пар-тия органында ам дээрзинде чүгел чугаа чоруп турар. Тус черин эртем-техника нитилелдин санал-оонамын барымдалап тургаш, БМ-нын девишкээрин шиптедип алырынын каш чыл бурун-гаар ажылдап кылдыгган төлөвилеринде эде көөр хер-кеп деп, ол саналдаан.

ССРЭ-нин Эртемнер ака-демиязынын федерациязын даргасы Б. В. Бенда амгы үеде социалист чурттарын эртем-техникти нитилелде-ринде 15 миллион ажыг эр-тем акылдакчылар хаара туттуган деп чугалаан. Олар боттарынын чурттары-нын социал-экономиктиг хөгжүдөшүн дүгелдери-биле улут салымшыкын кириш-тир туралар. Социалисттиг чурттарын бугу эртем-деннери болгаш чогаалды-лары бугу талазы-биле акыгыт кады ажалдакчы-ганы хөгжүдөр дээш ботта-рынын күженишкенин кат-тыштырар ужурул.

Украинанын Эртемнер академиязынын ораакчы-президентизи В. И. Треть-ков эртем-техникти деп-шилени дүгелдери дээш республиканын эртемден-ринин болгаш чогаалдыч-инитилелдеринин ботта-дырып турар акылыгга то-даргай токтаган. Киевтиг адыр талазы-биле эртем-техникти нитилелдин эге-лээшкени-биле Украинаның 300 бугурулузине проду-циянын шынарын экиндер болгаш оон даштыкы чурт-тарга койкунерияга удур тургуп шыдаарын хандырар талазы-биле ажылды ботта-дырар эртемденер болгаш специалистер бөдүтерин тургускан.

Сээдиге Светогорскийн пеллолоза-саазын комбина-лынын улут машинизи В. И. Якубов, академик Я. М. Ко-лотыркин, ССРЭ-нин нефть улетиргун министринин ораакчызы С. М. Топлов, Норильскийн даг-металлур-гия комбинатынын акылчы-ны А. Д. Григорьев болгаш өскөлөр-даа санал берген.

(СЭТА).

Эртенде амдырал ханды-рыгга бугурулге эргеленип дааралыг дегенин коллек-тивти өрткөн юбилейгил ты-ла планын оонадаларын бүтү көргүзүлгө талазы-биле ажык күжүскөн. Амгы үеде он ийги беш ты-дыг үшкү чылында ол-ла

темпизин салбайн ажылдап эгелээ. Коллективте кал-барган социалист чарыш-тыг мурнуна К. И. И. А. Максир, А. Котай-оол олар чоруп орап.

Идик даараар дехте С. Котай-оол бо тыдыг февралдыг үлүгүде ажыл-

СҮТ-БАРААН КОМПЛЕКСИНДЕ

«Тилдегел» совхозтун сүт-бараан комплексин өрткөн чылдын көргүзүлгө-биле эки түнөөлөдүр бооп, кыш-ты хур-менди ажып эртип турар. Ол комплекске 1750 мыймыг, оон шипинде то-рур 670 инек бар. Ам бо хүнөөрде 139 инек төрөп болгаш оларын бизаалары онча-менди.

Сүт-бараан комплексинин начальниг Экинжен Кенден-Хуурак чээрби чыл кадар-чылап ажылдап, ам ол кол-лективти үш чыл удуртуп турар. Коллективти керээ-же өрткөн чылын киргеш, саанчылар ортузунда соци-алист чарышты калбартып, оон түнөөлүн квалрат санын да доктаамал үндүрүп, тил-келерини шиптир выпел-дер, хүндүлөдү биктирер, өрткөн белектер-биле ша-нал-мактан турар.

Социалист чарышты калбартып, коллективти керээ-же шиптир бөөрге, улус черде кылдып ажылдаар боор чүдө-дир. Малдын баш санын менди ал, хой сүт саап, не-мелде дегин хой болган ту-дун-на акыл-палыг арбын боор. Ыңчалда Уста-Нурда мал чөмчү белектер бир брига-дын бикылгап тургускан. Оон база-ла бо комплекске мал чөмчү үзүктел чок удур сөөртүп аккээр. Хар-чап улут болганында кыл-даа мал-дын шугутуун тургузу азы-

АПРЕЛЬДЕ БИЛДИНЕ БЭЭР

негелделерин сагымын хан-дырбайн турар. Оон алгаш көөрге, бугурулгелер шынар дөмдөн чедир кылдынмаан продукцияларга салып турар хире-дир.

Ыңчаарга ажыл-агыйн чорударынын чаа байдал-дарыг шиптиренин үеи берге бооп турга-даа, техни-ка талазы-биле сайыраңгай, эки шынарлыг продукцияны бугурури дээш чүтүп турар мурнакчы бугурулгелерини коллективтери хүндүлөдү ап турар. Ындыг бугурул-гелер бистин үлөтүрүлгөсү дөрт муң хире. Оларын ба-рың 750 хирез дээш аттес-тация марканыг баранын продукцияны чаргыныан хойун берип турар. Машина туудушкун алырларына продукцияны хой нуруу-зун шынарын делегей өн-дөлиг бугурур, ону 6—7 чыл иштинде чедип алыр талазы-биле партия болгаш чазыкты оонадаларын бот-тадырыгга холбашкан чарыгдалар илден.

К. ТУЛУШ.

Кызыл район.

«Абаканвагонмаш» катты-жымшыкын, Днепротро-вскийн ваго-ну-дүз аэво-дуну, Радншевскийн гидро-паратура аэво-дуну, Целино-град областа подшмизин аэ-во-дуну бугуруп турар про-дукциялар эки шынарыг бооп турар.

Эки шынарыг продук-цияны бугурури дээш чарышты мурнакчылар ВЦСПС-ти болгаш Курстан-дартын тускай дипломаты-биле шынар турар. Эртен чылдын түнөөлүн бугаар чарышты тилкелерин а-рыл айд билдирер. Олар-нын эки акыгыгге ССРЭ-нин Министрлер Чувствеленин шанаалдарын тысырына кириер. Продукция шынарын үлөдөш-биле экиндери дээш чарышка кайгачыктыг түнөөлөдүр чедип алганын-га кылдыг шанаалдыг бо-чыл бир дугаар тысыр.

В. БЕЛЯЕВ.

Кызыл район.

